

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛ شبکه های توجه گرافی (GAN)

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

آموزش استفاده از وب آو ساینس

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از
وب آو ساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی

بررسی هنر قالی بافی در منطقه خواف و تایباد

مریم فروغی نیا^۱
آرزو برابادیان^۲

چکیده

ایران سرزمین پهناوری است که در اغلب مناطق روستایی آن هنر قالی بافی سابقه‌ای دیرینه داشته و در هر منطقه، این هنر با ویژگی‌هایی اختصاصی اجرا می‌گردد. هنر قالی بافی منطقه خراسان متأثر از فرهنگ قالی بافی ترکمن، بلوچ و اقوام عرب جنوب خراسان است که هر یک ویژگی‌هایی را در قالی‌های منطقه ایجاد کرده است. در این پژوهش سعی بر آنست هنر قالی بافی در منطقه خواف و تایباد مورد بررسی قرار گیرد. بر اساس فرض اولیه قالی بافی در این منطقه متأثر از سبک قالی بافی اقوام مهاجر بلوچ است.

پرسش‌هایی که در این پژوهش بدانها می‌پردازیم عبارتند از: جایگاه قالی بافی در منطقه خواف و تایباد چگونه است؟ روش بافت و ساختار قالی‌های این مناطق چیست؟ محصولات پرزبافت در این دو منطقه چه کاربردهایی دارند؟ در این پژوهش توصیفی که اطلاعات آن براساس مطالعات میدانی جمع‌آوری شده است، قالی‌های معاصر خواف و تایباد و روستاهای تابعه مورد بررسی قرار گرفته و روش رایج قالی بافی و ساختار و کاربردهای قالی منطقه معرفی شده است. نتایج این پژوهش بیانگر آنست که هنر قالی بافی در این مناطق متأثر از قالی بافی اقوام بلوچ و ترکمن، به شیوه فارسی باف و اغلب به صورت تک‌پود اجرا می‌گردد و استفاده از برخی مواد اولیه محلی از قبیل موی بز و یال اسب در شیرازه و صدف و منگوله‌های تزئینی از ویژگی‌های اختصاصی این محصولات بوده و زیر انداز و رو انداز پرزباف از کاربردهای اختصاصی قالی‌های این منطقه است.

کلید واژه: قالی خواف و تایباد، روش بافت، ساختار و کاربرد

مقدمه

در منطقه خراسان بافت قالی‌های بلوچی، در میان اقوام مهاجر جنوب خراسان سالیان متمادی است که ادامه دارد. از میان کلیه روستاهای فعال در قالی بافی این منطقه «می‌توان روستاهای حاجی آباد، اسفاد، اسفدان و آبیز را بهترین روستاهای فعال در تولید قالیچه‌های بلوچی دانست. اما در میان کلیه بخش‌های تابعه شهرستان تربت حیدریه، بخش فیض آباد به ویژه دهستان محولات، از مناطق مهمی است که در دهه‌های گذشته، از عرضه‌کنندگان قالی‌های نفیس تربت حیدریه بوده است.

۱- کارشناس ارشد صنایع دستی، عضو هیأت علمی دانشکده هنر و معماری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، Email:

m.foroughinia@gmail.com

۲- دانش آموخته کارشناسی فرش، دانشکده هنر و معماری دانشگاه سیستان و بلوچستان

روستاهای عبدالآباد، دوغ آباد و فیض آباد از تولیدکنندگان این قسم از قالی‌ها بوده‌اند که در میان آن‌ها برخی با ارائه قالی‌های مشهور، سابقه‌ی خوبی از تولیدات خود به یادگار گذاشته‌اند.

مارک‌هایی هم چون ابریشمی، افتخاری و محمودیان با تولید قالی‌هایی در ابعاد ۶، ۹، ۱۲ و حتی ۱۵ متری معرف بهترین فرش‌های سال‌های گذشته‌ی این ناحیه می‌باشند» (ژوله، ۱۳۷۵، ۳۹-۴۰). هنر بافندگی قالی‌های محلی خراسان در انحصار بلوچ‌ها باقی نماند و علی‌رغم عنوان "فرش بلوچی"، امروزه خراسانی‌ها نیز به بافت فرش بلوچی می‌پردازند. اغلب بافندگان قالی بلوچ در حال حاضر در روستاهای تابعه شهرستان‌های خراسان سکونت دارند از جمله در شهرستان تایباد روستاهای خیابان، فرمان‌آباد، مشهدریزه، کاریز و همین‌طور در تربت جام روستای چشمه‌نور و در خواف در روستاهای برآباد، نشتیغان، سنگان بیشتر این نوع فرش یافت می‌شود. البته اغلب این شهرستان‌ها که اخیراً به مراکز شهری تبدیل شده‌اند، در گذشته خود از مراکز اصلی استقرار بافندگان بوده‌اند؛ اما امروزه تنها در برخی خانه‌های قدیمی، نشانی از فرش بلوچی یافت می‌شود.

در برخی منابع به قالی‌های بلوچ خراسان و بافندگان آن‌ها اشاراتی شده به‌عنوان نمونه در کتاب "فرش ایران" تألیف محمد جواد نصیری که در سال ۱۳۸۲ در انتشارات پرنگ به چاپ رسیده مولف، مردم شرق خراسان (اطراف تربت حیدریه، تربت جام، خواف و سرخس) را از مهم‌ترین طوایف بلوچ خراسان می‌داند که قالی‌های سبک وزن با گره‌های فارسی دارند.

سیسیل ادوارز در کتاب "قالی ایران" به سابقه طولانی فرش‌بافی در این منطقه پرداخته و اشاره دارد: حدود صد دستگاه قالی‌بافی در ناحیه کاشمر یا ترشیز، تربت حیدریه و محولات در کار تهیه قالی هستند. هم‌چنین در کتاب دیگر "قالی ایران" تألیف به آذین که در انتشارات شرکت سهامی کتاب‌های جیبی در سال ۱۳۴۴ به چاپ رسیده آمده است: عمده‌ترین قبیله‌های بافنده قالیچه‌های بلوچ در اطراف تربت حیدریه (خواف، جنگل، رشتخوار و زاویه) سکنی دارند که لواره‌های دو طرف قالیچه‌ها را از موی بز سیاه می‌بافند و به طور کلی قالیچه‌های بلوچ تیره می‌نمایند. علی‌رغم پراکندگی بافندگان بلوچ در مناطق مختلف خراسان، در این پژوهش، منحصراً به بررسی قالی‌بافی منطقه خواف و تایباد پرداخته می‌شود.

روش تحقیق

در این پژوهش توصیفی که عمده اطلاعات آن بر اساس مطالعه میدانی جمع‌آوری گردیده است، ابتدا با بررسی اولیه منابع مکتوب، در زمینه قالی‌های بلوچ خراسان به‌ویژه در مناطق خواف و تایباد اطلاعاتی جمع‌آوری شد و با جستجوی میدانی در مراکز قالی‌بافی این مناطق از جمله در روستاهای برآباد و سنگان این اطلاعات تکمیل گردید. سپس با تجزیه و تحلیل این داده‌ها، ویژگی‌های هنر قالی‌بافی این مناطق از جمله مواد اولیه، روش بافت، ساختار و کاربرد قالی‌های خواف و تایباد جمع‌بندی و معرفی گردیده است. در این بررسی ویژگی‌های قالی‌بافی این مناطق در گذشته و حال مورد تطبیق قرار گرفته‌اند.

۱- معرفی فرش بافی در خواف و تایباد

در دهه‌های اخیر هنر قالی‌بافی در مناطق خواف و تایباد از رونقی قابل ملاحظه برخوردار بوده است. حضور قبایل بافنده مهاجر و وجود مواد اولیه بومی از دلایل این امر است. در منطقه خواف «صنعت قالی‌بافی از قرن چهارده (ه.ق) به و سیله‌ی زن‌های دامدار بلوچ و عرب بهلولی در رو ستاها گسترش پیدا کرد». (احراری رودی، ۱۳۸۴، ۳۹). مردم این سامان به واسطه‌ی استعداد ذاتی و هوش فطری، علی‌رغم نداشتن مربی و مشوق، مستعد فراگرفتن هر گونه هنر و صنعتی می‌باشند. به دلیل رواج شغل دامداری در خواف، مواد اولیه‌ی بافندگی از قبیل پشم، نخ و موی بز در دسترس بوده و بافت فرش از گذشته در این منطقه رواج داشته است. از مهم‌ترین دلایل اقبال مردم این منطقه به فرش‌بافی عبارت است از:

۱- تأمین دست‌بافته‌های مورد نیاز زندگی

۱-۲ پر کردن اوقات فراغت

۱-۳ کسب در آمد و همکاری زنان و مردان در تأمین معاش

اغلب قالی‌های این مناطق با نقشه‌های هندسی برگرفته از قالی بلوچ و به رنگ‌های قرمز، سورمه‌ای، قهوه‌ای، سبز، کرم و نخودی اجرا می‌گردد. نقشه‌های نیمه هندسی ترنجی و لچک و ترنج از دیگر نقشه‌های رایج این مناطق است که با تنوع رنگ بیشتر اجرا می‌گردد. در گذشته در اغلب خانه‌های این منطقه دار قالی برپا بوده ولی در حال حاضر تعداد بافندگان بسیار کاهش یافته و صرفاً در برخی خانه‌های روستایی و اغلب به‌منظور مصرف شخصی، دار قالی برپا می‌شود.

۲- معرفی ابزار و مواد اولیه

اغلب قالی‌های این منطقه، فارسی‌باف است و بر این اساس از ابزارهای مخصوص فارسی‌بافی در این منطقه استفاده می‌شود. این ابزارها عبارتند از:

۲-۱ چاقو (کاردک): ابزار برش خامه که از دو قسمت تیغه فلزی و دسته چوبی تشکیل شده و برای بریدن سر

اضافی گره‌ها استفاده می‌شود.

تصویر ۱: چاقو (کاردک) منطقه خواف و تایباد، (نگارندگان)

۲-۲ قیچی فارسی بافت و خط کش: همان قیچی معمولی است که تیغه‌ای به قطر ارتفاع پرزها در یکی از لبه‌های آن لحیم می‌شود. برای جلو کشیدن تارها و هم ارتفاع بریدن پرزها نیز گاهی اوقات از خط‌کشی کمکی از جنس فلز یا چوب استفاده می‌گردد که در تصویر ۲ مشاهده می‌گردد.

تصویر ۲: قیچی و خط‌کش منطقه خواف و تایباد، (نگارندگان)

تصویر ۳: قالی‌باف در حال قیچی زدن ارتفاع اضافه پرزها در منطقه خواف و تایباد، (نگارندگان)

۳-۲ دفتین (شانه-کرکیت): در منطقه خواف و تایباد به آن "دستوک" (Dastok) یا "دمکو" (Damkoo) می‌گویند و برای کوبیدن پود و گره‌ها از آن استفاده می‌شود. دستوک دارای بدنه‌ای آهنی و سنگین و دندانه‌هایی فلزی است و حدود ۲ کیلوگرم وزن دارد. استفاده از آن نیازمند مهارتی خاص است و هرگونه بی‌دقتی در کوبیدن دفتین باعث پارگی و آسیب تارها می‌شود.

تصویر ۳: دفتین منطقه خواف و تایباد، نگارندگان)

۲-۴ آچار یا پیچ سفت کن: از ابزارهای جانبی بافندگان است که از آن برای باز و بسته کردن پیچهای دار استفاده

می شود.

تصویر ۴: آچار دار بافندگان منطقه خواف و تایباد، نگارندگان)

۲-۵ دار یا دستگاه قالی بافی: در منطقه خواف و تایباد از زمانهای بسیار قدیم تا به امروز از دار افقی استفاده

می شود. این دستگاه، چهارچوبی آهنی و متشکل از سردار و زیر دار است. در هنگام برپا کردن آنبایستی به قائمه بودن زوایای آن در زمان اتصال تیرها دقت شود تا از کج و یا به اصطلاح "سرودار" شدن قالی بعد از اتمام کار جلوگیری شود. با توجه به ابعاد فرش، داری متناسب با آن تهیه می شود. دار افقی فضای زیادی اشغال می کند و چون بافنده مجبور است روی دار به صورت چمباتمه بنشیند دچار ناراحتی های کمر و چشم می شود؛ ولی بر پا کردن و تهیه دار افقی راحت تر از دار عمودی است.

در مجموع دار عمودی مزایایی بیشتری نسبت به دار افقی داشته و امروزه در بیشتر مناطق ایران از دار عمودی استفاده می شود؛ ولی در منطقه خواف و تایباد همچنان بر حسب عادت دیرینه از دار افقی بیشتر استفاده می کنند تا دار عمودی.

تصویر ۵: قطعات آهنی دار افقی منطقه خواف و تایباد، (نگارندگان)

۲-۵-۱ کوچی: در این منطقه به آن "گله" می‌گویند و وسیله‌ای چوبی یا فلزی است که از آغاز تا پایان بافت قالی بر روی دار باقی می‌ماند. این میله کمی بیش از عرض دار و به قطر تقریبی ۴ یا ۶ سانتی‌متر است و به کمک پایه‌های کوچک به روی دار قرار می‌گیرد. کوچی در دارهای افقی برای کنترل عرض قالی در حین بافت و هم‌چنین برای نظم و انسجام بخشیدن به تارها و جدا کردن تارهای زیر و روی قالی استفاده می‌شود.

تصویر ۶: کوچی در دار قالی، منطقه خواف و تایباد، (نگارندگان)

۲-۵-۲ هاف یا دارتی: میله‌ای به طول تقریبی عرض دار و قطری کمتر از قطر کوچی است و محل قرار گرفتن آن در بین تارها و به موازات کوچی و عرض دار است و بالاتر از کوچی قرار دارد. در منطقه خواف و تایباد به آن "نی" می‌گویند. با عقب و جلو بردن هاف، ضرب یا زیر و روی چله‌ها جابه‌جا شده و می‌توان عمل پودکشی را انجام داد.

تصویر ۷: دار قالی افقی، منطقه خواف و تایباد، (نگارندگان)

۳- مواد اولیه مورد نیاز بافت قالی در خواف و تایباد

مواد اولیه مورد نیاز در قالی بلوچی این منطقه عبارتند از:

۱-۳ چله: با توجه به رجشمار قالی این منطقه که اغلب بین ۲۵ تا ۳۰ رج است، نخ چله پنبه‌ای نمره ۲۰ و ۱۲، بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. شایان ذکر است در گذشته اغلب از الیاف پشم به عنوان نخ چله استفاده می‌شده و این امر موجب آفرینش شانه‌های گلیم باف منقوش و زیبا در قالی‌های قدیم این منطقه بوده است که امروزه بسیار ساده و کم نقش بافته می‌شوند.

۲-۳ پود: نخ پود، بیشتر از جنس پنبه است اما در گذشته از نخ پشمی و ابریشمی نیز به عنوان پود استفاده می‌کردند. امروزه در قالی‌های منطقه بیشتر فقط از یک پود با توجه به رجشمار قالی استفاده می‌شود به عنوان مثال برای قالی با رجشمار ۲۵ از نخ پودی با نمره ۳۲ و ۳۳ استفاده می‌شود. نخ پود بر خلاف نخ چله نباید تاب زیاد داشته باشد. تاب زیاد پود در حین بافت لبه‌های قالی را به طرف داخل (پشت) لوله کرده و یا تو رفتگی در کناره‌های قالی ایجاد می‌نماید که این موارد از عیوب برخی از قالی‌های منطقه به شمار رفته و باعث کاهش ارزش قالی می‌گردد.

۳-۳ نخ پرز: نخ‌های پرز این قالی‌ها معمولاً از الیاف پشم و به ندرت از ابریشم تهیه می‌شوند و ضخامت و ظرافت نخ پرز با توجه به رجشمار فرش انتخاب شده و مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۴-۳ شیرازه: «برای شیرازه یا دور پیچ در قالی‌های بلوچ این مناطق بیشتر از موی بز استفاده می‌شود لبه‌های طولی قالی‌ها با پشم بز استحکام بیشتری یافته است گاهی نیز موی یال و یا دم اسب به رنگ‌های سیاه یا قهوه‌ای تیره به لبه‌ها افزوده می‌شود» (هانگلدین، ۱۳۷۵، ۵۲). این الیاف علاوه بر استحکام، مانع از ورود بید و حشرات به داخل قالی می‌گردد و از این رو آنرا ترجیح می‌دهند.

۳-۵ الحاقات تزئینی: الحاقات تزئینی شامل خرمهره، صدف، سکه و منگوله است که بیشتر در پشتی، خورجین، چتته و مانند آن کاربرد داشته و هم‌چنین در قالی‌های این منطقه نیز به صورت محدود استفاده می‌شود. این تزئینات در گذشته استفاده می‌شده و در حال حاضر چندان کاربرد ندارد.

۴- روش رنگریزی

رنگریزی فرش در این مناطق در گذشته به صورت طبیعی توسط خود بافندگان صورت می‌گرفته است. آن‌ها همان‌گونه که خود، نخ خامه مورد نیاز را از پشم گوسفندان تولید می‌کردند، همان نخ‌ها را خودشان نیز رنگریزی کرده و برای فرش‌هایشان به کار می‌بردند. «تا حدود سال ۱۹۵۰ پرز قالیچه‌های بلوچی نو بدون هیچ‌گونه رنگ شیمیایی رنگریزی می‌گردید. در آن زمان در بازارهای روستا رنگ‌های شیمیایی پشمی به تولیدکنندگان عرضه می‌شد اما از رنگ‌های طبیعی خانگی گران‌تر بودند» (وگنر، ۱۹۸۶). به تدریج در یک دوره، رنگ شیمیایی به‌طور وسیع، جایگزین رنگ‌های طبیعی شد. در حال حاضر در رنگریزی الیاف، هم از گیاهان طبیعی و هم از رنگ‌های شیمیایی استفاده می‌شود. اغلب بافندگان از الیاف رنگ شده با مواد شیمیایی موجود در بازار استفاده می‌نمایند. البته الیاف رنگ شده غیر شیمیایی نیز در بازار موجود است اما به علت قیمت زیاد، کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵ - ساختار و ابعاد قالی‌های خواف و تایباد

به‌طورکلی ساختار قالی اصیل این منطقه شامل شانه یا گلیم‌باف منقوش دو سر قالی، ساده‌بافی و نقشه اصلی است که این نقشه هم‌چون اغلب فرش‌های ایلیاتی ایران، شامل حاشیه پهن متشکل از چند حاشیه باریک و متن اصلی کوچک می‌باشد و دو شیرازه نیز در طرفین قالی بافته می‌شود. در مواردی تزئینات الحاقی بر روی شیرازه و شانه قالی قرار می‌گیرد. قالی‌های این منطقه اغلب در ابعاد ۶ و ۹ متری بافته می‌شوند. ابعاد رایج پشتی‌های این منطقه ۱۰۰×۷۰ سانتی‌متر و ابعاد رایج خورجین‌ها ۱۲۰×۵۰ سانتی‌متر است.

۶ - روش بافت قالی‌های خواف و تایباد

۶-۱ انواع گره: گره قالی‌های منطقه به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند. گره ترکی یا متقارن و گره فارسی یا نامتقارن
۶-۱-۱ گره ترکی: این گره که از محکم‌ترین گره‌ها است ولی در این مناطق علی‌رغم ویژگی‌های برتر گره ترکی، کمتر از آن استفاده می‌گردد.
۶-۱-۲ گره فارسی: این گره استحکام گره ترکی را ندارد و دو نوع چپ گرد و راست گرد داشته که هر کدام خواب فرش را تغییر می‌دهند. در حال حاضر در مناطق خواف و تایباد از این گره که سابقه طولانی‌تری در منطقه داشته، بیشتر استفاده می‌شود.

۶-۲ تکنیک‌های بافت: قالی‌های این منطقه با سه روش زیر بافته می‌شوند:

۶-۲-۱ روش تخت‌بافت: در این شیوه بافت تارهای قالی به صورت موازی و تخت و بدون هیچ‌گونه زاویه‌ای در بین تارهای زیر و رو در کنار یکدیگر قرار گرفته و فاصله آن‌ها تقریباً $1/5$ برابر قطر نخ چله است و یک گره از پشت فرش به صورت دو گره دیده می‌شود. فرش بافته شده با این روش، نرم و انعطاف‌پذیر است. بعد از بافتن یک رج، پودی متناسب با قالی و به ضخامت متوسط از بین چله‌ها عبور داده می‌شود.

۶-۲-۲ روش نیم‌لول: در این روش فاصله بین تارهای چله به اندازه قطر نخ چله بوده و تارهای زیر و رو، دارای زاویه است و یک گره در پشت فرش به اندازه یک و نیم گره، دیده می‌شود. پودی که در این روش استفاده می‌شود از دو پود با ضخامت یکسان است که پود کلفت، از زیر ضرب و پود نازک، از بالای ضرب عبور داده می‌شود و روی گره‌ها با شانه خوابانده می‌شود.

۶-۲-۳ روش لول‌بافت: در این شیوه بافت، فاصله‌ای در بین تارهای قالی، ایجاد نشده و زاویه‌ای در بین تارهای زیر و رو وجود ندارد. در این بافته‌ها یک گره از پشت فرش به صورت یک گره کامل و تک دیده می‌شود و بین گره‌ها شیاری نیست. در روش لول‌بافت، از دو پود کلفت و نازک استفاده می‌شود که پود کلفت از زیر ضرب و پود نازک از بالای آن عبور داده می‌شود.

۷- مراحل بافت قالی

بافت قالی در این منطقه، مشابه دیگر مناطق فارسی باف ایران، شامل مراحل زیر است:

۷-۱ چله کشی: چله‌کشی در اغلب دارهای منطقه از نوع فارسی و رج‌شمار در این فرش‌ها نیز، فارسی است. چنان‌که اشاره شد رج‌شمار بیشتر قالی‌های این منطقه پاییناست.

۷-۲ کوچی بندی: بعد از مرحله چله‌کشی، کوچی‌بندی انجام می‌شود.

۷-۳ زنجیره بافی: بعد از کوچی‌بندی، هاف‌گذاری و عبور چند رشته نخ پود، برای صاف و منظم نمودن چله‌ها و محکم نمودن دم کار، زنجیره‌بافی انجام می‌شود.

۷-۴ گلیم بافی: با نخ‌ها و خامه‌های رنگی و به صورت حصیربافت روی تارها انجام می‌شود و معمولاً بین گلیم یک گره تزئینی برای زیبایی هرچه بیشتر فرش به کار می‌رود. در گذشته این گلیم‌باف در فرش بلوچ خراسان پهن و منقوش بوده اما در حال حاضر ساده و کم عرض است.

۷-۵ بافت و ایجاد نقش: گره زدن و قرار دادن خامه‌های رنگی در جای خود، ایجاد نقش‌های متنوع، پودکشی، شانه زدن و قیچی‌کاری پرزهای اضافی از مراحل است که در هر رج از فرش باید بدان پرداخت. بافنده بلوچ خراساندر گذشته نقشه‌خوانی نمی‌کرد و نقوش را به صورت ذهنی ایجاد می‌نمود اما در حال حاضر در کنار ذهنی‌بافی، در بافت قالی‌های فعلی از نقشه‌خوانی استفاده می‌نماید.

تصویر ۸: نقشه خوانی برخی بافندگان معاصر خواف و تایباد، (نگارندگان)

قالی‌های بلوچ به صورت‌های متفاوتی مورد استفاده قرار می‌گیرند و کاربرد های متفاوتی دارند از جمله زیر انداز، پشتی، جانمازی، خورجین، کیف و مانند آن که هر کدام اندازه متفاوت و نقش‌هایی متناسب با کاربرد دارند.

۸- انواع محصولات قالی بافی بلوچ خواف و تایباد:

«برخی از بلوچ‌ها در منطقه خواف از فرش‌های پرزدار به‌عنوان وسائل خواب استفاده می‌کنند و قالیچه‌هایی که بدین منظور استفاده می‌شده مقدار زیاد بافته شده و مورد نیاز و تقاضا بوده است» (همان) دیگر محصولات پرزباف منطقه عبارتند از:

۸-۱ پشتی: پشتی برای تکیه‌گاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و نقش پشتی‌های این مناطق اغلب از نقش قالی‌ها گرفته می‌شود و با قالی شبیه به خود هماهنگ می‌شود.

تصویر ۹: پشتی نقش چپات اشتر منطقه خواف و تایباد، (نگارندگان)

تصویر ۱۰: پستی نقش قو منطقه خواف و تایباد، (نگارندگان)

۲-۸ جانمازی: در برخی از آن‌ها گلیم‌باف طویلی دیده می‌شود و در دو سمت بالای قالی جانمازی، نقش کف دست و محل قرار گرفتن دست واقع شده است.

تصویر ۱۱: نقشه جانمازی یا محرایی، بلوچ خراسان، (spongobongo.com)

۳-۸ خورجین: در گذشته بافت خورجین رواج بیشتری داشته و خورجین‌های زیبا با رویه گلیم یا جاجیم‌باف کم نقش یا ساده، در زیر و رویه قالی‌باف منقوش و بسیار زیبا در روی آن، کاربرد فراوان داشته است. امروزه از خورجین در پشت دوچرخه و موتور استفاده می‌شود.

تصویر ۱۲: نقشه خورجین (spongbongo.com)

۴-۸ چنته: به عنوان کیف کاربرد داشته و رویه آن قالی‌باف و بخش زیرین آن گلیم‌باف بوده و با خرمره، منگوله و صدف تزئین می‌یافته است. امروزه این محصول کمتر بافته می‌شود و صرفاً جنبه تزئینی دارد.

تصویر ۱۳: نقشه چنته منگوله دار (همان)

تصویر ۱۴: نقشه چتته (همان)

۵-۸ نمکدان: کیسه‌ای چهارضلعی که یک چهارضلعی دیگر به‌عنوان دهانه در سر آن قرار دارد و به‌عنوان کیسه نمک کاربرد داشته است. رویه زیرین نمکدان، گلیم‌باف بوده است.

تصویر ۱۵: نمکدان بلوچی، (carpetu2.com)

در دهه‌های گذشته بافت برخی محصولات پرزباف از جمله افسار شتر و مفرش نیز در میان بافندگان کوچ‌نشین منطقه رواج داشته که امروزه به همراه بافت خیلی از محصولات، منسوخ شده است.

نتیجه‌گیری

شیوه غالب بافت در منطقه خواف و تایباد، سبک بلوچی است. بافندگان بلوچ اگرچه مهاجرینی از منطقه سیستان و بلوچستان هستند اما سبک قالی‌بافی آن‌ها با شیوه رایج در سیستان تفاوت داشته و مشابه ترکمن‌ها به شیوه فارسی‌باف

تولید می‌نمایند. علاوه بر نقشه‌های بلوچی، بافندگان بومی این مناطق طرح‌های نیمه هندسی لچک ترنج، ترنجی و شکارگاه را نیز اجرا می‌نمایند.

در گذشته قالی‌بافی در این مناطق، پر رونق و عمدتاً با استفاده از مواد اولیه بومی از قبیل پشم گوسفند، موی بز و یال اسب و کرک شتر صورت می‌گرفته و رنگرزی نیز به صورت خانگی با مواد رنگزای طبیعی و در اواخر با رنگ‌های آنلینی شیمیایی انجام می‌پذیرفته است؛ اما امروزه استفاده از کرک شتر، موی بز و یال اسب منسوخ شده و از مواد اولیه آماده و غیر بومی استفاده می‌گردد هم‌چنین بافت قالی منحصر به روستاهایی محدود است. استفاده از چله پنبه‌ای جایگزین چله پشمی شده و بافت گلیمک منقوش پهن در دو سر قالی و استفاده از آرایه‌های تزئینی خرمهره، منگوله و صدف منسوخ شده است. بافت محصولات پرزباف چنته، خورجین و نمکدان امروزه از رواج افتاده و تولید پستی و جانمایی محدود شده است. در گذشته بافندگان به شیوه ذهنی‌بافی، نقشه‌های اصیل بومی را اجرا می‌نمودند؛ اما امروزه نقشه‌های غیر بومی نیز در اختیار بافندگان قرار دارد که موجب کاهش اصالت برخی تولیدات شده است.

با توجه به قرارگیری بافته‌های این منطقه در رده بافته‌های روستایی و با توجه به علاقه برخی خریداران خارجی به بافته‌های روستایی ایران به‌ویژه قالی‌های بلوچ، توجه ویژه به ارتقاء کیفیت این محصولات زمینه عرضه بافته‌های این منطقه به خارج از کشور و در نتیجه رونق مجدد قالی‌بافی در این مناطق را میسر می‌سازد.

منابع:

- ۱- احراری رودی، عبدالکریم (۱۳۸۴)، *خواف در گذر تاریخ*، خواف: انتشارات شیخ الاسلام احمد جام
- ۲- ادوارز، سیسیل. (۱۸۸۱). *قالی ایران*، ترجمه مهین دخت صبا، چاپ اول، تهران: انتشارات فرهنگسرا.
- ۳- به آذین، م، الف (۱۳۴۴). *قالی ایران*، چاپ اول، تهران: انتشارات شرکت سهامی کتابهای جیبی.
- ۴- ژوله، تورج (۱۳۷۵). *برگی از قالی خراسان*، شرکت سهامی فرش ایران.
- ۵- نصیری، محمد جواد (۱۳۸۲). *فرش ایران*، تهران: انتشارات پرنگ.
- ۶- وگنر، دتریج (۱۹۸۵). *فرش‌های پرزدار بلوچ و همسایگان آن*، ترجمه: بهاره برهانی
- ۷- هانلگدین، آرمن (۱۳۷۵). *قالی‌های ایرانی*، مترجم: اصغر کریمی، تهران: انتشارات فرهنگسرا.
- 8- <https://www.carpetu2.com/id/txt-020/Persian,Nomadic,Semi-Antiques,Textiles,Baluch,Saddlebags/> 2015/26/5
- 9- <http://www.spongobongo.com/> 2013/3/12

SID

سرویس های
ویژه

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

عضویت در
خبرنامه

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از
وب آوساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی